

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ О. М. БЕКЕТОВА

ЖОВТЯК ГАННА АНАТОЛІВНА

УДК 338.47:332.146.2

**ТРАНСПОРТНА ІНФРАСТРУКТУРА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
ІНТЕГРАЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ РЕГІОНУ**

08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному університеті міського господарства ім. О. М. Бекетова Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, доцент
Родченко Володимир Борисович,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
професор кафедри економіки та менеджменту;

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
Кришталь Тетяна Миколаївна,
Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля Національного університету
цивільного захисту України ДСНС,
завідувач кафедри економіки та управління;

кандидат економічних наук, доцент
Полякова Олена Миколаївна,
Українська державна академія залізничного транспорту,
доцент кафедри економіки і управління виробничим
та комерційним бізнесом.

Захист відбудеться «03» липня 2014 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.089.01 в Харківському національному університеті міського господарства імені О. М. Бекетова за адресою: 61002, м. Харків, вул. Революції, 12, конференц-зал №1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова за адресою: 61002, м. Харків, вул. Революції, 12.

Автореферат розісланий «02» червня 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Кадничанський М. В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Нерівномірність соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних утворень у більшості країн є однією з найбільш актуальних проблем економічної політики. Вітчизняна економічна політика робить акцент на боротьбі з негативними явищами, зумовленими економічною неоднорідністю ринкового простору й асиметрією просторового розміщення продуктивних сил по регіонах України. Саме тому наукове вирішення питання розвитку транспортного комплексу є важливим етапом розв'язання проблеми оцінки асиметричності розвитку регіонів в сучасних умовах еволюції територіальних комплексів України.

Нобелівський лауреат з економіки Пол Робін Кругман вказував на прямий зв'язок між зниженням витрат на транспортування і розширенням ринків збуту, зростанням міжрегіональної торгівлі, що є запорукою підвищення бюджетного наповнення. Тому, розвиток транспортної інфраструктури є не тільки віддзеркаленням процесів створення і руху вартості в економіці регіону, а й істотно впливає на її формування.

Загальнотеоретичні питання пом'якшення асиметрії соціально-економічного розвитку регіонів були розглянуті такими авторами, як Дж. Бортс, Х. Зиберт, А. Льош, Г. Мюрдаль, Т. Паландер, І. Сторонянська, А. Трейвиш та ін. Транспортну інфраструктуру як нерозривно пов'язану з проблематикою регіонального розвитку досліджували А. Ачкасов, П. Бубенко, Т. Момот, Г. Назарова, Л. Петкова, В. Решетило, В. Торкатюк та ін. Безпосередньо проблематику регулювання розвитку ринкової інфраструктури регіону та окремі питання транспортного забезпечення вивчали О. Васильєв, Т. Кришталь, О. Полякова, В. Родченко, Л. Чернюк, С. Шліхтер та ін.

Асиметрію розвитку транспортної галузі як поліаспектну наукову проблему актуалізували галузеві фахівці, при цьому учені зосередили увагу на зв'язку транспортної галузі з інвестиціями та виробничим потенціалом. Водночас актуальні тенденції трансформації розміщення продуктивних сил зумовлюють недостатній рівень дослідження проблематики поєднання розвитку транспортної інфраструктури з розміщенням процесів соціально-економічної активності та розвитку у регіонах України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційної роботи тісно пов'язана із впровадженням пріоритетних напрямків діяльності, відображених у положеннях Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року, Транспортної стратегії України на період до 2020 року, Стратегії розвитку залізничного транспорту на період до 2020 року та Концепції Державної цільової економічної програми розвитку автомобільного транспорту на період до 2015 року, а також стратегіях регіонального розвитку та програмах соціально-економічного розвитку регіонів України та АРК.

Дисертаційна робота виконана в межах тематики науково-дослідних робіт Інституту економіки промисловості Національної академії наук України (м. Донецьк), зокрема, особливості формування транспортної інфраструктури у різних регіонах досліджувалися в межах виконання теми «Інституціональне забезпечення структурних трансформацій старопромислових регіонів» (державний реєстраційний номер 0112U006883, 2012-2013 рр.).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є теоретичне узагальнення та розробка практичних рекомендацій з удосконалення регулювання соціально-економічного розвитку регіону на основі ідентифікації просторових чинників та інтеграційних зв'язків, що забезпечуються транспортною інфраструктурою. Для досягнення мети поставлено та вирішено такі завдання:

- уточнено теоретико-методичні засади просторової концентрації продуктивних сил та ролі транспортної інфраструктури у формуванні інтеграційних зв'язків і забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону;
- узагальнено теоретичні підходи до оцінки взаємовпливу розвитку транспортної інфраструктури та соціально-економічного розвитку регіону;
- обґрунтовано концептуальний підхід до оцінки взаємозв'язків концентрації продуктивних сил та розвитку транспорту в регіоні;
- виконано діагностику впливу просторових чинників та інтеграційних зв'язків транспортної інфраструктури на процеси соціально-економічного розвитку регіону;
- удосконалено інструментарій регулювання регіонального розвитку, заснований на принципах симетричності розвитку транспортної інфраструктури;
- обґрунтовано комплекс регуляторних пріоритетів розвитку транспортної інфраструктури в забезпеченні соціально-економічного розвитку регіонів України.

Об'єктом дослідження є процес функціонування, розвитку та забезпечення інтеграційних зв'язків транспортною інфраструктурою в системи соціально-економічного розвитку регіону.

Предметом дослідження є територіальна організація транспортного інфраструктурного забезпечення інтеграційних зв'язків соціально-економічного розвитку регіонів.

Методи дослідження. У роботі використано сукупність методів наукового пізнання, зокрема загальнонаукові та спеціальні: *аналіз, синтез, метод узагальнення, логічного моделювання та еволюційний аналіз* – для визначення теоретичних засад оцінки впливу транспортно-просторових чинників на регіональний розвиток; *метод графічного аналізу* – для оцінки концентрації роботи транспортної інфраструктури в регіонах України; *метод порівняльного аналізу* – для розрахунку щільності автомобільних та залізничних шляхів, для оцінки інтенсивності вантажо- та пасажироперевезень за регіонами, а також забезпеченості регіонів

України транспортними послугами; *структурний аналіз* – для визначення структурних пропорцій транспортної інфраструктури, використовуючи інструментарій Системи національних рахунків; *таксономічний та матричний аналіз* – для виявлення рівня концентрації транспортної галузі в регіонах на базі узагальнення відповідних коефіцієнтів та з метою оцінки концентрації територіальної організації продуктивних сил.

Нормативно-правовою базою дисертації є закони України, укази Президента України, постанови Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, міжнародні документи відповідної спрямованості.

Інформаційною базою дослідження є матеріали Державної служби статистики України, Міністерства регіонального розвитку, дані офіційних сайтів областей України та АРК, Державного агентства Автомобільних доріг України «Укравтодор», власні дослідження автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробці та реалізації науково-методичного підходу до регулювання соціально-економічного розвитку регіонів, заснованого на оцінці інтеграційних взаємозв'язків, що забезпечуються системою транспортної інфраструктури та особливостями її концентрації, зокрема:

удосконалено:

інструментарій регулювання регіонального розвитку, що, на відміну від існуючих, передбачає розрахунок коефіцієнта асиметрії розвитку транспортної інфраструктури та адаптацію застосування матричного підходу для порівняльних оцінок і обґрунтування практичних рекомендацій з покращення забезпечення інтеграційних зв'язків соціально-економічного розвитку регіону;

концептуальний підхід до оцінки концентрації розвитку транспортної галузі в частині визначення її кількісних характеристик у регіональному розвитку, що, на відміну від існуючих, дозволило обґрунтувати заходи з її регулювання та розглядати транспортну інфраструктуру в якості компенсаторного чинника просторової асиметрії розміщення продуктивних сил;

сукупність підходів в системі регулювання транспортної інфраструктури регіону, зокрема на основі узагальнення теорій доведено: можливість аналізу на базі показників транспортної інфраструктури рівня розвитку виробничого комплексу регіонів за рахунок кількісної і якісної оцінки взаємодій в системі виробничих відносин регіону, що опосередкована мережею транспорту; необхідність державного регулювання концентрації транспорту як чинника соціально-економічного розвитку; посилення ролі та значення транспорту як інтеграційного інституту, що забезпечує компенсацію асиметрії в умовах концентрації продуктивних сил України у точках зростання;

дістало подальшого розвитку:

визначення теоретико-методичних засад оцінки взаємозв'язків між особ-

ливостями просторового взаємопозиціювання продуктивних сил та динаміки процесів соціально-економічного розвитку регіонів, в частині виокремлення протиріч розвитку транспортного комплексу та розташування продуктивних сил, переваг та недоліків їх концентрації;

підхід до оцінки впливу транспорту на процеси соціально-економічного розвитку регіонів за рахунок діагностики: завантаженості транспортної інфраструктури регіону; виробничих, екологічних та енергетичних чинників; пропорцій у вартісній структурі випуску регіонів на базі аналізу таблиць «витрати - випуск»;

положення щодо регулювання соціально-економічного розвитку регіонів в частині обґрунтування регіональних пріоритетів розвитку транспортної інфраструктури, що, на відміну від існуючих, базуються на розробленому методичному підході до матричної оцінки асиметрії розвитку транспорту в регіоні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що використання обґрунтованих методично-прикладних рекомендацій створює теоретичний базис для удосконалення транспортної інфраструктури регіонів та дозволяє підвищити дієвість форм державного регулювання економічного розвитку регіонів на основі більш повної реалізації транспортного потенціалу.

Положення, обґрунтовані в дисертації, використані у роботі Департаменту економіки і міжнародних відносин Харківської обласної державної адміністрації (довідка № 07-18/2716 від 16.12.2013 р.), Інституту економіки промисловості Національної академії наук України (м. Донецьк) (довідка № 127/43 від 22.01.2014 р.), Державної адміністрації залізничного транспорту України «Південна залізниця» (довідка № НР-01-08/94 від 10.02.2014 р.), а також в навчальному процесі на кафедрі економіки підприємств міського господарства ХНУМГ ім. О. М. Бекетова під час викладання дисциплін «Регіональна економіка», «Логістика», «Державне і регіональне управління» (довідка № 345 від 17.12.2013 р.)

Особистий внесок здобувача. Дисертація є завершеним дослідженням, самостійно виконаним здобувачем, у якому викладено авторський підхід до вирішення важливої наукової та практичної проблеми – розробки рекомендацій щодо регулювання розвитку транспорту в забезпеченні інтеграційних зв'язків соціально-економічного розвитку регіону. Автору належать наукові ідеї роботи, теоретичні розробки й узагальнення, вибір методів дослідження, висновки та рекомендації, практичне впровадження результатів наукових досліджень. Положення та рекомендації, що виносяться на захист, одержані особисто автором. Внесок автора в колективні праці конкретизовано в списку публікацій.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційної роботи доповідались і були схвалені на таких наукових конференціях: науково-практична конференція «Економічна освіта та наука: досвід та пе-

спективи розвитку» (м. Харків, 2007 р.); 7-ма міжнародна міждисциплінарна науково-практична школа-конференція (м. Харків, 2007 р.); XXXV науково-технічна конференція преподавателей, аспирантов и сотрудников Харьковской национальной академии городского хозяйства (м. Харків, 2010 р.); всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція «Сучасна економічна наука: теорія і практика» (м. Полтава, 2011 р.); регіональна науково-практична конференція «Менеджмент міського і регіонального розвитку» (м. Харків, 2012 р.); міжнародна науково-практична конференція «Менеджмент міського та регіонального розвитку» (м. Харків, 2013 р.); III міжнародна науково-теоретична Інтернет-конференція «Город. Культура. Цивилізація» (м. Харків, 2013 р.); XXXIX міжнародна науково-практична конференція по філософським, філологічним, юридичним, педагогічним, економічним, психологічним, соціологічним і політичним наукам (м. Горлівка, 2013 р.); II міжнародна науково-практична конференція «Гуманітарні та суспільні науки: актуальні проблеми і перспективи розвитку» (м. Київ, 2013 р.); міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Проблеми соціально-економічного розвитку підприємства» (м. Дніпропетровськ, 2013 р.); міжнародна науково-практична конференція «Наука й освіта у XXI столітті: теорія, практика, інновації» (м. Ополе, Польща, 2013 р.).

Публікації. За матеріалами дисертаційної роботи опубліковано 19 наукових праць, з них: 1 розділ у колективній монографії, 7 статей у наукових фахових виданнях (у тому числі електронні видання – 2, видання інших держав – 1), 11 тез доповідей на наукових конференціях. Загальний обсяг публікацій складає 6,71 друк. арк., з них особисто автору належить 6,43 друк. арк.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 263 сторінки комп'ютерного тексту, у тому числі основний текст складає 198 сторінок, який включає 50 таблиць (1 на повній сторінці) і 49 рисунків (10 на повних сторінках). Список використаних джерел із 158 найменувань викладено на 15 сторінках, 23 додатки – на 49 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано тему дослідження та її актуальність; визначено мету, задачі, предмет і об'єкт дослідження; викладено наукову новизну отриманих результатів, їх теоретичне і практичне значення; наведено інформацію про апробацію результатів дослідження.

У першому розділі «Теоретичні засади оцінки впливу транспортно-просторових чинників на забезпечення інтеграційних зв'язків соціально-економічного розвитку регіону» було обґрунтовано роль феномену асиметрії в

системі регулювання соціально-економічного розвитку регіону на сучасному етапі.

У роботі запропоновано та доведено гіпотезу залежності показників соціально-економічного розвитку регіонів України та сучасних особливостей розміщення продуктивних сил. Диспропорції у регіональному розвитку, спричинені ринковою економікою, зумовлюють виникнення асиметрії просторового розміщення продуктивних сил по регіонах, що негативно впливає на соціальний та економічний розвиток окремих територій. Це актуалізує її регулювання в якості важливого завдання регіональної економічної політики.

Можна розглядати концентрацію як економічне явище, що відображає характер перетворень регіонального простору, які проявляються у відхиленні просторових параметрів соціально-економічного розвитку.

Адаптація результатів досліджень до проблематики регіональної економіки дає змогу стверджувати, що прояви асиметрії соціально-економічних процесів є однією з ознак унікальності розвитку регіону. На підставі цього в роботі було уточнене змістове наповнення різних видів асиметрії та запропоновано систему показників їх оцінки. На основі узагальнення світового досвіду обґрунтовано залежність концентрації продуктивних сил та рівня економічного розвитку регіонів України. Констатовано, що посилення концентрації в умовах високого рівня розвитку транспортної інфраструктури забезпечує активізацію соціально-економічного розвитку в регіонах. Такий підхід дозволив визначати розвиток транспортної інфраструктури ключовим чинником формування інтеграційних зв'язків соціально-економічного розвитку регіону. Дослідження розвитку процесів концентрації економічної активності дозволяє наполягати на необхідності застосування інструментарію державного регулювання. Зростання концентрації, як правило, пов'язане із зростанням результативності системи та із зменшенням її соціального комфорту. Тому державне регулювання процесу концентрації продуктивних сил є одним із пріоритетів регіонального економічного розвитку.

Транспортна інфраструктура регіону представляє собою транспортну систему всіх видів транспорту на певній території з усіма складовими їх частинами та ланками, а також іншими обслуговуючими частинами інфраструктури господарства, що працюють у сфері переміщення вантажів і пасажирів.

Аналіз підходів показав, що існує тісний взаємозв'язок між транспортною галуззю і соціально-економічним розвитком регіону. Більшість авторів досліджували зазначений зв'язок в основному через призму інвестиційної привабливості. Завдяки проведеному аналізу було доведено, що транспортна інфраструктура за соціально-економічним змістом носить суспільний характер та зумовлює підвищення умов регіонального розвитку. Варто враховувати той факт, що вплив транспортної інфраструктури на регіональний розвиток може як посилюватися, так і слабшати під дією регіональних факторів.

Теоретичні моделі соціально-економічного розвитку, виявлення пріоритетів розвитку регіональної транспортної інфраструктури, принципів та різноаспектних критеріїв розвитку транспорту, представлених сьогодні в науковій думці, дозволили сформувати концептуальний підхід до оцінки асиметрії розвитку транспорту в регіонах (рис. 1).

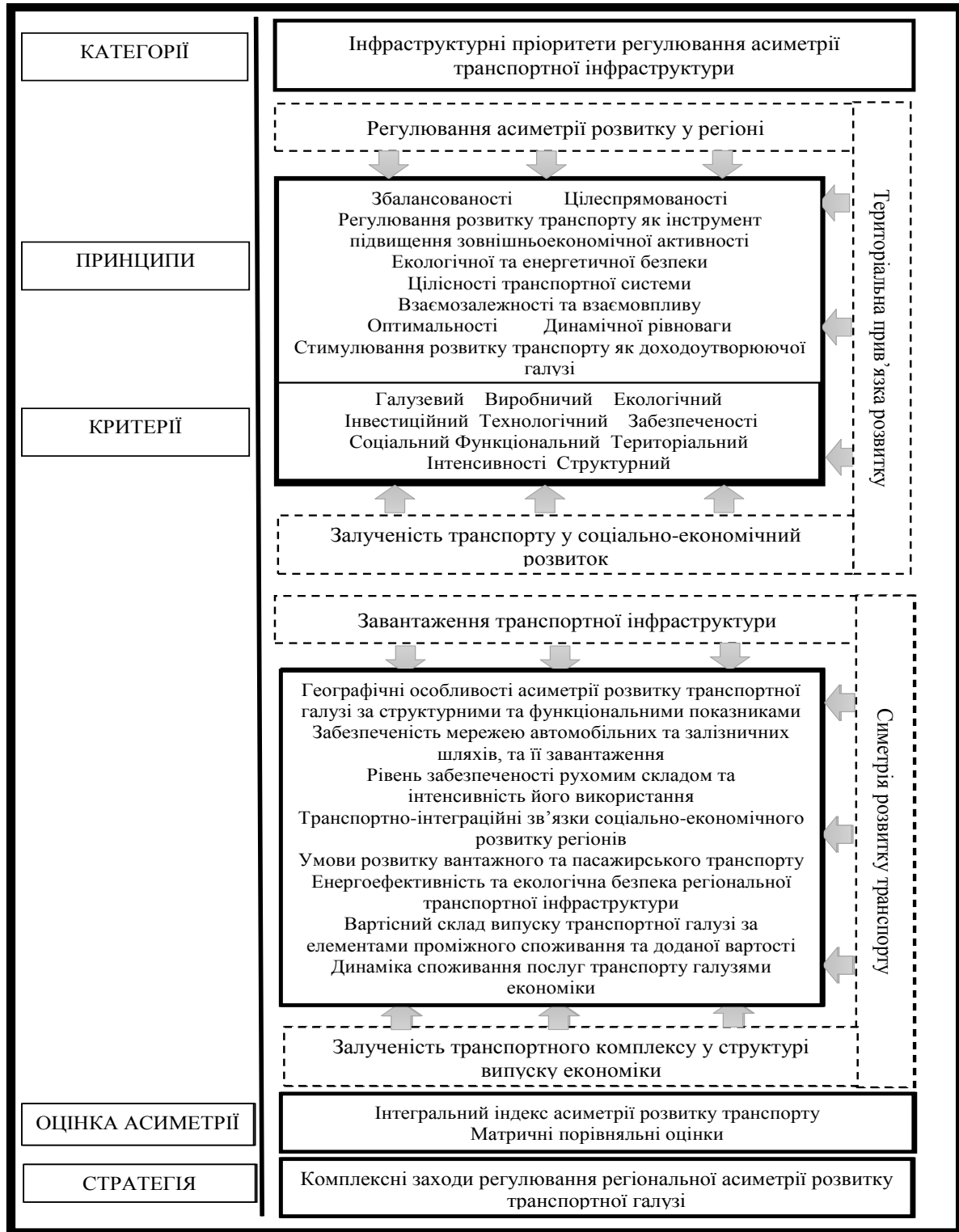

Рис. 1. Концептуальний підхід до оцінки взаємозв'язків концентрації продуктивних сил та розвитку транспорту в регіонах

У його основу покладено бачення процесів розвитку транспорту в діалектичному протиставленні рівня його розвитку та рівня асиметрії розміщення продуктивних сил. Ключова вихідна гіпотеза пропонованого підходу полягає у можливості оцінки впливу асиметричності розміщення продуктивних сил на соціально-економічний розвиток регіону через інтенсивність використання транспортної мережі як системи обігу ресурсів в регіоні.

У другому розділі «Дослідження впливу транспортної інфраструктури на соціально-економічний розвиток регіонів» здійснено всебічне дослідження розвитку транспортної інфраструктури регіонів України, реалізована спроба оцінки наслідків концентрації соціально-економічних процесів із застосуванням спеціальних інструментів аналізу.

Проведено порівняльний аналіз щільності автошляхів України і країн Європи, СНД та аналіз тяжіння транспортної мережі в регіональному розрізі. Проведений аналіз показав відсутність чітких зв'язків, які б дозволили говорити про існування єдиного вектора тяжіння транспортної інфраструктури України до країн СНД або Європи. Констатовано проміжну позицію забезпеченості транспортною інфраструктурою України відносно Європи та країн СНД.

Виходячи з того, що співвідношення щільність автомобільних доріг не повністю відображає розрив у рівні транспортної забезпеченості областей України. Слід враховувати також інтенсивність використання автомобільних доріг. Відносними показниками інтенсивності використання автомобільних доріг в регіонах можна вважати відношення вантажообігу і пасажирообороту відповідно до довжини доріг з твердим покриттям. Аналіз розрахованих показників представлений на рис. 2.

Квадранти матриць I, II, III, IV характеризують інтенсивність користування автомобільними дорогами в усіх областях України та АРК відносно середнього значення по Україні (у 2012 році [346,05; 303,09]). Перший квадрант об'єднує ті регіони, які характеризуються високою інтенсивністю як вантажних, так і пасажирських перевезень. Регіони другого та третього квадрантів мають велику інтенсивність або вантажних, або пасажирських перевезень. Четвертий квадрант – це регіони з невикористанням можливостей транспортної інфраструктури.

У результаті аналізу концентрації роботи транспортної інфраструктури в регіонах України були виділені регіони з найбільшим рівнем перевезень пасажирів та вантажів залізничним та автомобільним транспортом. Аналіз перевезень вантажів дозволив стверджувати існування Європейського та Російського (та інших країн СНД) векторів тяжіння автотранспорту. При цьому орієнтація залізничного транспорту відзначається тяжінням до центру країни та до портів терміналів. Натомість, пасажирські перевезення тяжіють до столичного центру концентрації економічної активності.

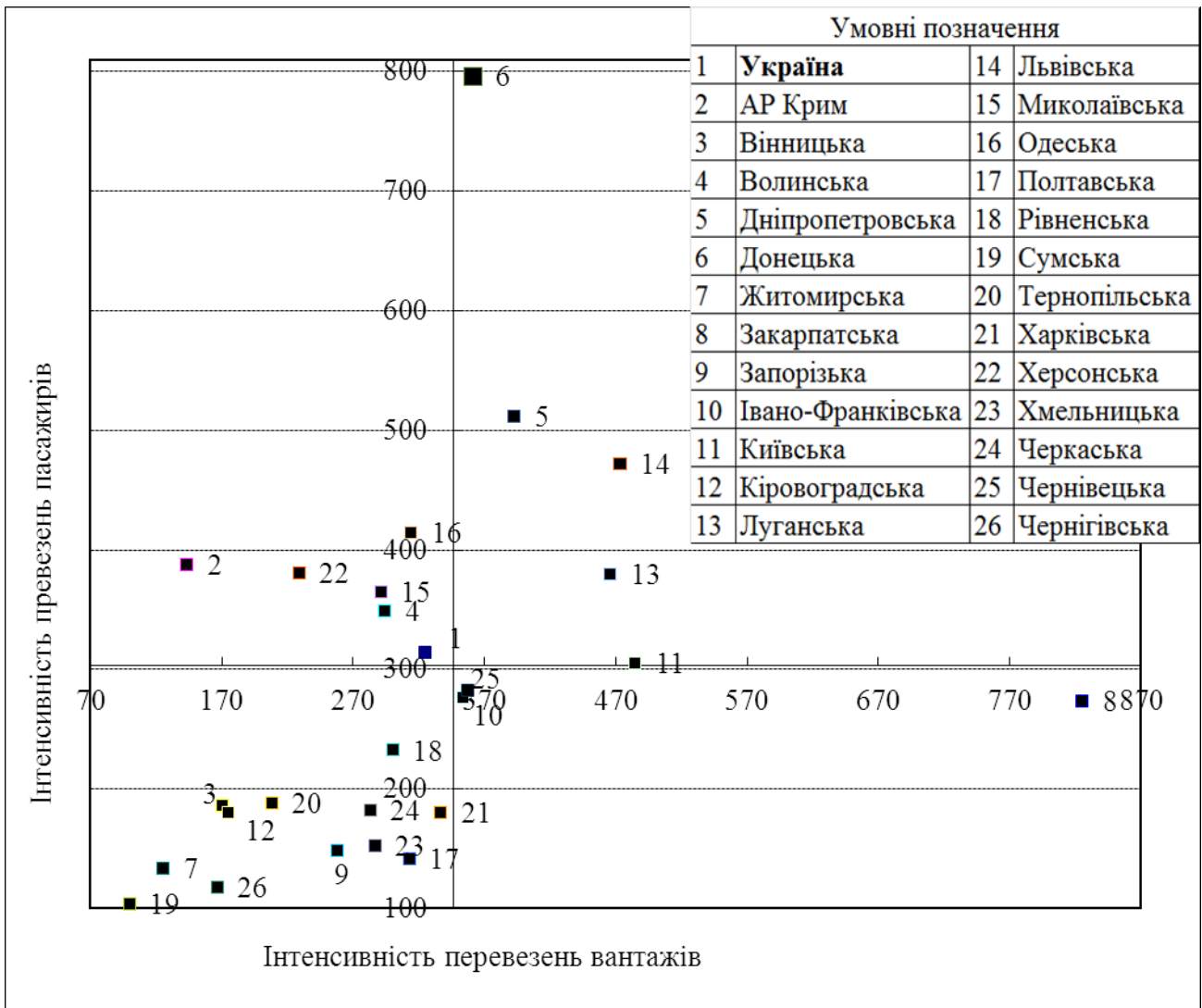

Рис. 2. Матриця інтенсивності перевезень вантажів та пасажирів автомобільним транспортом загального користування по регіонах України у 2012 році

Існування тісного взаємозв'язку між транспортною галуззю і соціально-економічним розвитком регіону підкреслює необхідність оцінки впливу транспортної інфраструктури на формування інтеграційних зв'язків соціально-економічного розвитку регіонів України. Для цієї мети у роботі було вдосконалено методичний підхід до визначення транспортно-інтеграційних зв'язків в системі соціально-економічного розвитку регіонів України.

Виконана оцінка місця транспортного сектора в регіональних економічних системах на основі даних Системи національних рахунків. Визначено сфери економічної діяльності для яких транспорт є ключовою статтею витрат та оцінено структуру витрат транспорту в галузевому розрізі. З'ясовано, що майже половину валового випуску транспорту складає проміжне споживання, з якого близько 60% – це витрати на продукцію добувної та переробної промисловості. Крім

того, відзначено стрімке зростання зв'язків між транспортом та іншими секторами економіки.

На рис. 3 подані результати аналізу споживання транспортних послуг за регіонами України. Наведена діаграма концентрації транспортних послуг у вартісній структурі випуску економіки наочно підтверджує, що концентрація обсягів транспортних послуг спостерігається у регіонах із найвищим рівнем соціально-економічного розвитку, які виступають донорами ресурсів для розвитку інших регіонів.

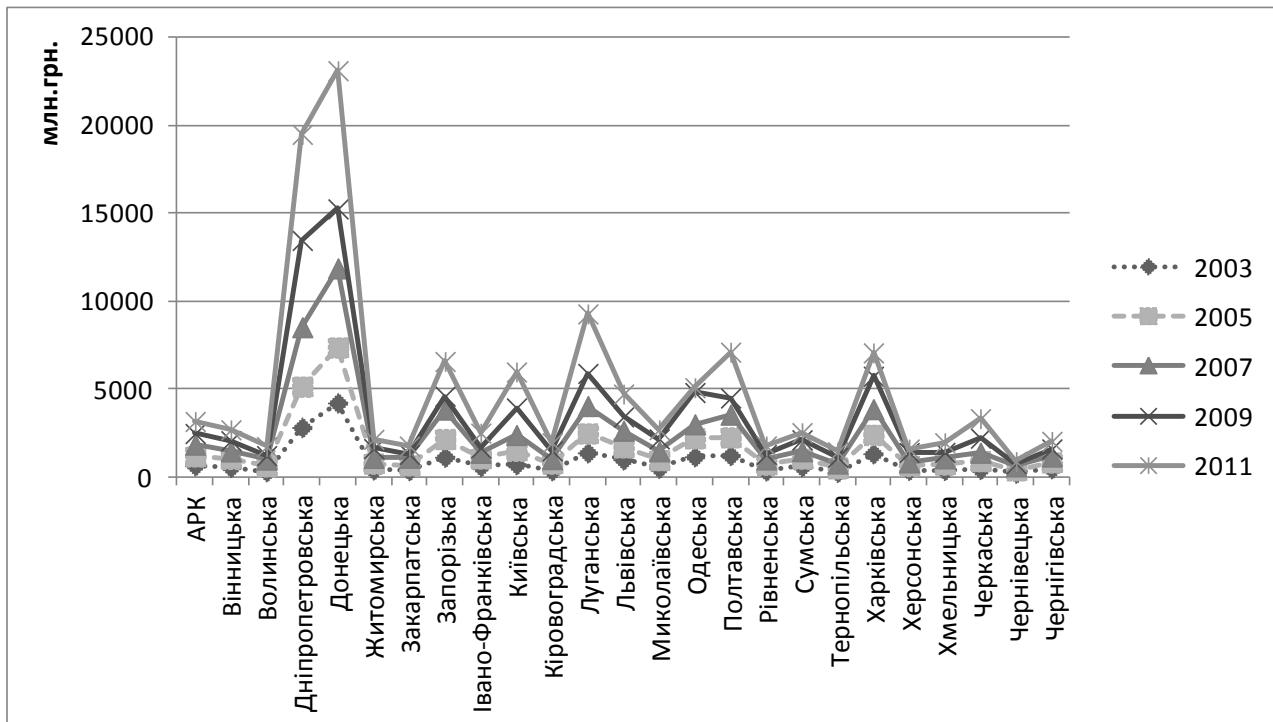

Рис.3. Концентрація транспортних послуг у вартісній структурі випуску регіонів

Аналіз частки послуг транспорту в доданій вартості регіонів показав, що високе значення частки транспорту свідчить про активність системи обігу в регіоні та може вказувати на активність виробничого потенціалу. Зважаючи на зростання частки транспорту у майже всіх регіонах у 2011 році порівняно з 2003 роком, можна говорити про підвищення концентрації процесів соціально-економічного розвитку та зростання перевезень. З іншого боку, це може бути також свідченням зменшення оптимальності існуючої схеми розміщення продуктивних сил регіонів та зв'язків між ними, що є типовим для процесу реформування та оновлення економічної системи.

У третьому розділі «Транспортна інфраструктура в забезпеченні соціально-економічного розвитку регіонів України» обґрунтовано підхід до регулювання регіонального розвитку на принципах симетричності розвитку транспортної інфраструктури а також обґрунтовані регуляторні пріоритети розвитку

транспортної інфраструктури в забезпеченні інтеграційних зв'язків соціально-економічного розвитку регіонів України.

В роботі запропоновано підхід до оцінки симетричності розвитку транспортної інфраструктури в регіоні. Схема поетапної реалізації пропонованого підходу показана на рис. 4.

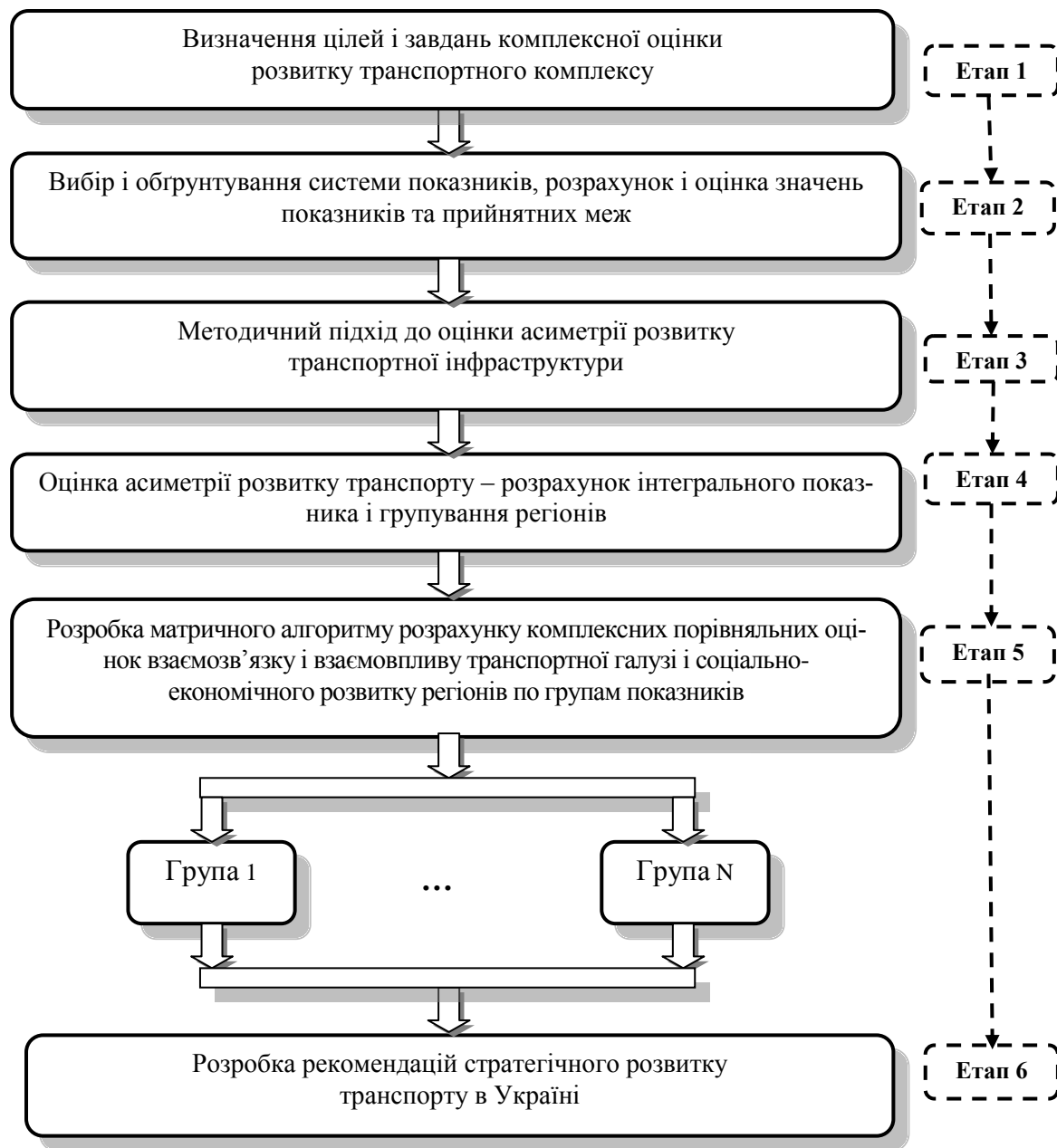

Рис. 4. Підхід до оцінки симетричності розвитку транспортної інфраструктури в регіоні

На першому етапі передбачено виділення цілей і завдань комплексної оцінки розвитку регіону, що, на відміну від існуючих підходів, передбачає оцінку рівня концентрації продуктивних сил, завантаженості транспортної інфраструктури та пріоритетів її використання, визначення орієнтирів регулювання концентрації та моніторинг індикаторів відповідної транспортної інфраструктури. Дру-

гим етапом пропонованого підходу є вибір системи показників, які б відображали стан забезпечення інтеграційних зв'язків між осередками концентрації, що визначають точки зростання регіону. Базовий комплекс показників є універсальним (див. рис. 1), однак його конкретизація визначається особливостями пріоритетів розвитку та регіональної структури продуктивних сил. Подальші етапи містять рекомендації щодо розвитку транспортної інфраструктури регіону на основі матричних та інтегральних оцінок концентрації на основі запропонованого підходу.

У роботі запропонований підхід до оцінки переваг транспортної інфраструктури регіону – Good Best Analasis (GBA).

Сутність підходу полягає у оцінці кількості показників асиметрії, за якими кожний регіон знаходиться на найкращому (група «А») або середньому рівні (зона «В») і їх інтегральній оцінці. У якості вихідної гіпотези були використані класичні принципи оптимальності В. Парето та принципи АВС-аналізу, згідно яких стверджується, що, за умови оптимального рівня концентрації транспортної інфраструктури, який забезпечуватиме умови для стабільних інтеграційних зв'язків соціально-економічного розвитку регіону, останній входить до групи кращих по 20 % від кількості оцінених показників концентрації, до групи кращих та середніх – по 50 %. За принципом В. Парето, 20 % кращих показників реалізують 80 % результативності інтеграційних зв'язків у системі соціально-економічного розвитку регіону, наступні 30 % показників – ще 15 % ефективності (тобто 50 % показників забезпечать 95 % ефекту).

На основі розробленого підходу був проведений розрахунок рівня концентрації транспортної галузі в регіонах з використанням попередньо розрахованих узагальнених коефіцієнтів концентрації. Результати розрахунків наведені в табл.

Розрахунок індексу концентрації (GBA) здійснюється наступним чином:

$$GBA = 0,8 \times \bar{A}_i + 0,15 \times \bar{B}_i \quad (1)$$

$$\text{де: } \bar{A}_i = \frac{A_i}{0,2}, \quad A_i = \frac{X_i}{n} \quad (2); \quad \bar{B}_i = \frac{B_i}{0,5}, \quad B_i = \frac{Y_i + X_i}{n} \quad (3),$$

де n – обсяг вибірки;

X_i, Y_i – кількість показників концентрації, за якими кожний регіон знаходиться на найкращому та середньому рівні – попадання i -того регіону по кожному з досліджуваних показників у зони «А» і «В».

У результаті порівняльного аналізу було виявлено, що найбільшим інтегральним рівнем концентрації транспортної інфраструктури характеризуються Донецький та Дніпропетровський регіони, які демонструють найвищий рівень концентрації соціально-економічного потенціалу.

Розрахунок інтегрального індексу асиметрії транспортної інфраструктури регіонів

Адміністративна одиниця	X	Y	Z	A	B	\bar{A}	\bar{B}	Індекс концен-трації	
								GVA	Ранг
АРК	2	17	19	0,05	0,50	0,26	1,00	0,36	22
Вінницька	5	14	19	0,13	0,50	0,66	1,00	0,68	12
Волинська	7	14	17	0,18	0,55	0,92	1,11	0,90	6
Дніпропетровська	13	9	16	0,34	0,58	1,71	1,16	1,54	2
Донецька	14	5	19	0,37	0,50	1,84	1,00	1,62	1
Житомирська	6	8	24	0,16	0,37	0,79	0,74	0,74	11
Закарпатська	5	7	26	0,13	0,32	0,66	0,63	0,62	15
Запорізька	4	8	26	0,11	0,32	0,53	0,63	0,52	18
Івано-Франківська	2	13	23	0,05	0,39	0,26	0,79	0,33	23
Київська	9	15	14	0,24	0,63	1,18	1,26	1,14	4
Кіровоградська	5	11	22	0,13	0,42	0,66	0,84	0,65	14
Луганська	3	12	23	0,08	0,39	0,39	0,79	0,43	20
Львівська	12	13	13	0,32	0,66	1,58	1,32	1,46	3
Миколаївська	4	13	21	0,11	0,45	0,53	0,89	0,56	16
Одеська	7	13	18	0,18	0,53	0,92	1,05	0,89	7
Полтавська	4	10	24	0,11	0,37	0,53	0,74	0,53	17
Рівненська	3	11	24	0,08	0,37	0,39	0,74	0,43	21
Сумська	5	12	21	0,13	0,45	0,66	0,89	0,66	13
Тернопільська	7	9	22	0,18	0,42	0,92	0,84	0,86	9
Харківська	7	12	19	0,21	0,51	1,03	1,03	0,97	5
Херсонська	2	9	27	0,05	0,29	0,26	0,58	0,30	24
Хмельницька	3	17	18	0,08	0,53	0,39	1,05	0,47	19
Черкаська	0	12	26	0,00	0,32	0,00	0,63	0,09	25
Чернівецька	7	12	19	0,18	0,50	0,92	1,00	0,89	8
Чернігівська	7	6	25	0,18	0,34	0,92	0,68	0,84	10
Еталон:				0,2	0,5			1,00	

Водночас було виявлено, що регіони з недостатнім рівнем розвитку можуть відзначатися окремими відносно високими показниками.

Наприклад, помітне значення рівня концентрації транспортної інфраструктури для Волинського регіону зумовлене значною щільністю доріг, високою інтенсивністю перевезення пасажирів тощо, а для Тернопільського регіону характерні високі показники щільності доріг, тривалості експлуатації транспорту, рівня викидів у атмосферу тощо.

У дисертації також обґрунтовано застосування матричного підходу до проблеми оцінки концентрації територіальної організації продуктивних сил. Доведено, що стійке функціонування економіки будь-якого суб'єкта країни безпо-

середнім чином пов'язане з раціональним розвитком на його території усіх видів транспорту.

У рамках проведеного у роботі дослідження обґрунтовано стратегічні завдання розвитку вантажних перевезень, подані на рис. 5.

Рис. 5. Цільові завдання розвитку вантажного транспорту в Україні

Таким чином, запропонований підхід передбачає оцінку результативності функціонування транспортної інфраструктури за рахунок використання розробленого GBA, який у поєднанні із інструментарієм матричного аналізу дозволяє

обґрунтувати комплекс пріоритетів та цільових завдань розвитку транспортної інфраструктури регіону.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі вирішено актуальну проблему регулювання асиметрії формування та функціонування транспортної галузі в регіоні в умовах динамічно мінливого середовища. В результаті проведеного дослідження отримані наступні висновки:

1. Процеси соціально-економічного розвитку притаманні ринковій економіці зумовлюють виникнення диспропорцій у регіональному розвитку. Диспропорції у територіальному розвитку впливають на раціональне розміщення продуктивних сил, що підкреслює виняткове значення розвитку інфраструктури регіону, у першу чергу транспортної, яка сприяє організації економічного простору та забезпечує прискорення соціально-економічного розвитку територій. У роботі були уточнені особливості видів асиметрії та запропонована система показників її оцінки. Досліджено окремі складові розвитку процесів асиметрії та розкрито необхідність їх державного регулювання.

2. Проведено аналіз взаємовпливу розвитку транспортної інфраструктури та соціально-економічного розвитку регіону в Україні, зокрема, запропонована схема оцінки, використання якої сприятиме активізації впливу транспортної інфраструктури на регіональний розвиток з урахуванням соціальних та економічних ефектів, створюваних транспортною галуззю, яка враховує інтеграційні зв'язки соціально-економічного розвитку регіонів, рухливість населення, політику енергетичної та екологічної безпеки, а також взаємозв'язок та взаємовплив транспорту та розвитку малих, середніх та великих підприємств.

3. Наявні в науці теоретичні моделі соціально-економічного розвитку, виявлення пріоритетів розвитку регіональної транспортної інфраструктури, принципів та різноаспектних критеріїв розвитку транспорту дозволили сформулювати концептуальний підхід до оцінки асиметрії розвитку транспорту у регіонах, що ґрунтується на розгляді процесів розвитку транспорту в діалектичному протиставленні рівня його розвитку та рівня асиметрії розміщення продуктивних сил.

4. У дослідження виконана оцінка впливу транспорту на процеси соціально-економічного розвитку регіонів із застосуванням спеціальних інструментів аналізу: діагностовано завантаженість транспортної інфраструктури регіону, виробничі, екологічні та енергетичні чинники, а також структурні пропорції у вартісній структурі випуску регіонів.

Виконано вартісну оцінку місця транспортного сектора в регіональних економічних системах на базі Системи національних рахунків, що дозволило визначити сфери діяльності для яких транспорт виступає ключовою статтею витрат, а також оцінити структуру витрат транспорту у галузевому розрізі. Визначено дві тенденції розвитку внутрішньорегіональних інтеграційних зв'язків: іс-

тотний взаємозв'язок розвитку транспортної інфраструктури з видобувною та переробною промисловістю; посилення інтеграційних зв'язків транспорту з іншими секторами економіки. Остання тенденція віддзеркалює процеси трансформації господарського комплексу регіону.

5. У результаті проведення аналізу різних методик, що дозволяють здійснювати комплексну порівняльну оцінку соціально-економічного розвитку регіонів, а також виявляти асиметрію різних галузей матеріального виробництва, у тому числі й транспортної, було удосконалено інструментарій регулювання регіонального розвитку заснований на принципах симетричності розвитку транспортної інфраструктури, та базується на використанні матричних та інтегральних оцінок асиметрії.

6. Обґрунтовано комплекс регуляторних пріоритетів розвитку транспортної інфраструктури у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіонів України, які мають враховувати: створення сучасних транспортних систем, які відповідали б досягнутим рівням і змінам у структурі європейського господарства; завдання транспортної галузі на середню і довгострокову перспективу, а також шляхи їх вирішення в частині розвитку та вдосконалення транспортної системи в цілому і пасажирської транспортної системи зокрема; напрямки підвищення енергетичної безпеки і зниження викидів в атмосферу від транспорту, і відповідальність за ці напрямки держави, автомобільної промисловості, транспортних організацій, постачальників палива; цільові завдання розвитку вантажного транспорту в регіоні.

Таким чином, проведене дослідження містить реалізацію нового підходу до визначення передумов та напрямків регулювання соціально-економічного розвитку регіонів, заснованого на діагностиці індикаторів концентрації територіальної організації транспортної інфраструктури. Перевагою пропонованого підходу є адаптація та уточнення існуючих методичних підходів та інструментарію оцінки галузевого розвитку у відповідності новій інформаційно-мережевій моделі організації продуктивних сил в економіці регіонів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Жовтяк Г. А. Регіональна асиметрія розвитку інфраструктури вантажного транспорту в Україні / Г. А. Жовтяк // Вісник Національного технічного університету «ХПІ» : зб. наук. праць. Серія : «Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства». – Харків : НТУ «ХПІ». – 2013. - № 24 (997). - С. 40–48.

2. Жовтяк Г. А. Дослідження чинників і умов розвитку пасажирського транспорту регіону [Електронний ресурс] / Г. А. Жовтяк // Економіка. Управління. Інновації. – 2013. – № 1 (9). – Режим доступу : <http://archive.nbuu.gov.ua/e->

journals/eui/2013_1/pdf/13zhgaptr.pdf

3. Жовтяк Г. А. Актуальні тенденції та перспективи розвитку автомобільного транспорту східних регіонів України / Т. А. Пушкар, Г. А. Жовтяк // Економіка та держава. – 2013. - № 8. – С. 56–59. *Особистий внесок: проаналізовано основні показники забезпеченості східних областей України автомобільними шляхами.*

4. Жовтяк Г. А. Теоретико-методичні підходи до визначення поняття «Транспортна інфраструктура регіону» [Електронний ресурс] / Г. А. Жовтяк // Ефективна економіка. – 2011. - № 11. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?n=11&y=2011>

5. Жовтяк Г. А. Маркетингові стратегії в системі розвитку регіонів / Г. А. Жовтяк // Менеджмент регіонального розвитку : монографія / за ред. О. В. Васильєва, К. А. Фісуна. - Х. : ХНАМГ. – 2010. – С. 298–332.

6. Жовтяк Г. А. Роль та місце транспортної інфраструктури в соціально-економічному розвитку регіону / Г. А. Жовтяк // Економіка: проблеми теорії і практики: зб. наук. праць. В 7 т. – Т. VI. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2009. — Вип. 257 : – С.1511–1517.

7. Жовтяк А. А. Организационно-экономические принципы развития инфраструктуры пассажирского транспорта регионов / А. А. Жовтяк // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2006. - № 754. - С. 215-221.

Наукові праці у виданнях іноземних держав або у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз

8. Жовтяк А. А. Разработка подхода к оценке симметричности развития транспортной инфраструктуры как фактора активизации инновационного развития / А. А. Жовтяк // Инновационная экономика: перспективы развития и совершенствования. – 2013. – № 2. – С. 161–171.

Праці апробаційного характеру

9. Жовтяк Г. А. Напрями підвищення енергетичної та екологічної ефективності транспортної галузі України / Г. А. Жовтяк // Zbiór raportów naukowych. «Nauka I Utworzenie XXI Stulecia»: Teoria, Praktyka, Innowacje», Opole, 29.11.2013 – 30.11.2013. – Opole : Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2013. – Str. 136–140.

10. Жовтяк Г. А. Політика енергоефективності та екологічна безпека в транспортному секторі України / Г. А. Жовтяк // Проблеми соціально-економічного розвитку підприємства : матеріали міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., 14–15 листопада 2013 р. – Дніпропетровськ : «Герда», 2013. – Серія «ЕКОНОМІКА І ФІНАНСИ» – С. 128–131.

11. Жовтяк Г. А. Оцінка рівня забезпеченості регіонів України рухомих складом автомобільного пасажирського транспорту та інтенсивності його використання / Г. А. Жовтяк // Гуманітарні та суспільні науки: актуальні проблеми і

перспективи розвитку: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 14 листопада 2013 р. – Ч. 2. – К. : Центр Науково-Практичних Студій, 2013. – С. 9–13.

12. Жовтяк Г. А. Аналіз чинників асиметрії розвитку транспортної галузі / Г. А. Жовтяк // Внедрение научных знаний в повседневную жизнь : материалы XXXIX Международной научно-практической конференции по философским, филологическим, юридическим, педагогическим, экономическим, психологическим, социологическим и политическим наукам, г. Горловка, 14–15 ноября 2013 г. – Горловка : ФЛП Пантюх Ю. Ф., 2013. – С. 36–38.

13. Жовтяк Г. А. Аналіз рівня забезпечення регіонів та міст України автомобільним пасажирським транспортом та міським електротранспортом / В. Б. Родченко, Г. А. Жовтяк // Город. Культура. Цивилизация : материалы III междунар. науч.-теор. интернет-конф., Харьков, апрель-май 2013 г. / МОН, Харьк. нац. акад. гор. хоз-ва, Моск. гос. акад. гор. хоз-ва и стр-ва. – Х. : ХНАМГ, 2013. – С. 201 – 203. *Особистий внесок: проаналізовано основні показники забезпеченості регіонів України автомобільним пасажирським транспортом та міським електротранспортом з використанням коефіцієнту пробігу автомобіля.*

14. Жовтяк А. А. Перспективы создания региональных транспортно-логистических центров в Украине / Г. А. Жовтяк // Менеджмент міського та регіонального розвитку : міжнар. наук.-практ. конф., Харьков, 28–29 березня 2013 р.: тези доп. –Х., 2013. - С. 17-18.

15. Жовтяк Г. А. Актуальні тенденції та перспективи розвитку автомобільного транспорту Сходу України / Г. А. Жовтяк // Менеджмент міського і регіонального розвитку : регіон. наук.-практ. конф., Харьков, 26–27 квітня 2012 р.: тези доп. –Х., 2012. - С.81-82.

16. Жовтяк Г. А. Роль транспортної інфраструктури у розвитку системи господарювання в регіоні [Електронний ресурс] / Г. А. Жовтяк // Сучасна економічна наука: теорія і практика : Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., 17–18 листопада 2011 р. - ПолтНТУ, 2011. - Режим доступу : <http://www.pntu.edu.ua>

17. Жовтяк Г. А. Підходи до реформування громадського транспорту регіону / Г. А. Жовтяк // XXXV научно-техническая конференция преподавателей, аспирантов и сотрудников Харьковской академии городского хозяйства, Харьков, 21–23 апреля 2010 г.: тези доп. – Х., 2010. – Ч 3. - С. 215.

18. Жовтяк Г. А. Проблеми управління розвитком транспортного комплексу Харківського регіону / Г. А. Жовтяк // Сучасні проблеми гуманізації та гармонізації управління : 7 Міжнар. міждисципл. наук.-практ. школа-конф., Харків, 1–10 листопада 2007 р.: тези доп. – Х., 2007. - С. 93 - 95.

19. Жовтяк Г. А. Науково-методичні засади організації управління розвитком транспортного комплексу регіону / Г. А. Жовтяк // Економічна освіта та

наука: досвід та перспективи розвитку : наук.-практ. конф., Харків, 22-23 листопада 2007 р.: тези доп. – Х., 2007. – С. 183 - 184.

АНОТАЦІЯ

Жовтяк Г. А. «Транспортна інфраструктура в забезпеченні інтеграційних зв'язків соціально-економічного розвитку регіону». – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Харків, 2014.

Дисертацію присвячено розробці підходу до визначення передумов та напрямків регулювання соціально-економічного розвитку регіонів, заснованого на діагностиці індикаторів асиметрії територіальної організації транспортної інфраструктури. Пропонована у дисертації концепція є системою поглядів, понять, уявлень про асиметрію розвитку транспортного комплексу в частині визначення його кількісних характеристик у регіональному розвитку. Перевагою пропонованого підходу є адаптація та уточнення існуючих методичних підходів та інструментарію оцінки галузевого розвитку у відповідності до нової інформаційно-мережевої моделі організації продуктивних сил в економіці регіонів.

Ключові слова: транспортна інфраструктура, асиметрія розвитку транспортної галузі, інтеграційні зв'язки соціально-економічного розвитку регіону, концентрація транспортної галузі.

АННОТАЦИЯ

Жовтяк А. А. «Транспортная инфраструктура в обеспечении интеграционных связей социально-экономического развития региона». – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.05 – Размещение производительных сил и региональная экономика. – Харьковский национальный университет городского хозяйства имени А. Н. Бекетова, Харьков, 2014.

Диссертация посвящена разработке подхода к определению предпосылок и направлений регулирования социально-экономического развития регионов, основанного на диагностике индикаторов асимметрии территориальной организации транспортной инфраструктуры. Предлагаемая в диссертации концепция является системой взглядов, понятий, представлений об асимметрии развития транспортного комплекса в части определения его количественных характеристик в региональном развитии.

Практическая часть исследования отражена в авторской разработке Методических рекомендаций, определяющих основные показатели и методы расчета уровня асимметрии развития транспортной отрасли в регионе с целью дальнейшего определения приоритетов развития регионов с учетом концентрации инфраструктурных отраслей, влияющих на социально-экономическое развитие территорий. В частности, предлагаемая методика позволяет оценить уровень асимметрии размещения производственных сил, в связи с чем выявить влияние транспорта на социально-экономическое развитие региона, оценить показатели развития транспорта и его взаимосвязи и взаимовлияния на социально-экономическое развитие областей Украины.

Расчет уровня асимметрии развития транспортной отрасли в регионе базируется на официальной статистической отчетности по экономическому и социальному развитию регионов государства. Органы исполнительной власти в пределах своей компетенции могут использовать разработанные Методические рекомендации по оценке уровня асимметрии развития транспортной отрасли при принятии управленческих решений.

Ключевые слова: транспортная инфраструктура, асимметрия развития транспортной отрасли, интеграционные связи социально-экономического развития региона, концентрация транспортной отрасли.

ANNOTATION

Zhovtyak A. A. "Transport infrastructure in ensuring integration ties of the socio-economic development of the region". – As a manuscript.

The dissertation for the degree of the candidate of economic sciences, speciality 08.00.05 – development of productive forces and regional economy. – O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkov, Kharkov, 2014.

The thesis looks into the development of the approach of determining pre-conditions and ways to control the socio-economic development of regions based on the diagnosis of indicators of asymmetry of territorial organization of transport infrastructure. The thesis suggests the idea which is the system of opinions, concepts and perceptions about the asymmetric development of the transport sector to determine its quantitative characteristics of the regional development. The advantage of the approach suggested in the thesis is the adaptation and more precise definition of existing methods and assessment tools in accordance with the new information and the network model of the productive forces in the regional economy.

Keywords: the transport infrastructure, the asymmetry of the transport industry, the integration of social relations and economic development, the concentration of the transport sector.

ЖОВТЯК ГАННА АНАТОЛІВНА

**ТРАНСПОРТНА ІНФРАСТРУКТУРА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІНТЕГРАЦІЙ-
НИХ ЗВ'ЯЗКІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ**

08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Відповідальний за випуск

д.т.н., проф. Торкатюк В.І.

Підп. до друку 28.05.14

Друк на ризографі

Зам. № 9600

Формат 60x84/16

Ум. др. арк. 0,9

Тираж 100 пр.

Видавець і виготовлювач:

Харківський національний університет міського господарства

імені О. М. Бекетова, вул. Революції, 12, Харків, 61002

Електронна адреса: rectorat@kname.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

ДК № 4705 від 28.03.2014